

چالش ها و فرصت ها در احیای طب سنتی ایران

نام و نام خانوادگی نویسندگان:

۱- راضیه نشاط آور

کارشناس مدارک پزشکی، دانشجوی کارشناسی ارشد آموزش پزشکی

۲ - حمید رضا بکائی

دکترای عمومی و دکترای تخصصی در رشته فارماکولوژی

پست الکترونیکی :

۱- rshatavar@yahoo.com

۲ - hrbokaee@yahoo.com

آدرس و تلفن محل کار :

شیراز - دانشگاه علوم پزشکی شیراز - دانشکده پزشکی - مرکز تحقیقات
طب سنتی و تاریخ طب -

۰۷۱۱ - ۲۳۳۷۵۸۹

خلاصه :

مقدمه :

بررسی متون علمی به روشنی نشان می دهد که یکی از اهداف اصلی و حکمت های مهم احکام و مقررات اسلامی ، طب پیشگیرانه ، از طریق پیشگیری از بیماری ها و تامین سلامت انسان است . جرجی زیدان می گوید " غربی ها تاریخ داروسازی را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که مسلمانها بنیانگذاران فن داروسازی هستند . اما فراموشی از ریشه و اصل آن باعث خودباختگی گردید از جمله قطع ارتباط ما با گذشته ، بازگو نکردن عقاید به نسل جدید ، تغییر محیط بیرونی زندگی ، عدم خود باوری و خودکفایی و نگرش منفی به طب سنتی .

بحث و نتیجه گیری :

عدم هیچگونه وابستگی به دنیای غرب و آمریکا که آرمان کشور ما می باشد در طب سنتی جلوه گر است و متدهای درمانی و داروهای مصرفی آن کاملاً تعریف شده است چون روشهای درمانی متنوع و کاربردی دارد. از طرفی دیگر با گسترش آن اشتغالزایی خود اکتفایی ایجاد خواهد شد و از خروج میلیون ها دلار ارز و سرمایه از کشور جلوگیری می کند.

مطالعه آثار گذشتگان نکته ای را روشن می کند که با دقت در این آثار می توان ریشه بسیاری از تئوری های علمی را که بعداً از طریق تجربه به اثبات رسیده است به صورت ابتدایی و گاهی به شکل اشارات و یا طرح سوالی در کتب گذشتگان که محصول تجربه و دقت و هوش سرشار آنان بوده ، دید.

از همه مهمتر این طب جایگاه ارزشمندی در نظرات ائمه (ع) و پیامبر (ص) دارد چون بسیاری از مسلمانان (شیعه و سنی) معتقد و تابع دستورات طب اسلامی می باشند و پیامبر اسلام در سخنان بسیاری ، مسلمانان را به مراعات بهداشت در بدن و در تمام شئون زندگی تشویق کرده است،

کلید واژه : طب سنتی ایرانی ، طب اسلامی ، خودباوری ، موانع رشد طب سنتی .

مقدمه :

می خواهیم بگویم که بودم اما از آنچه که داشتم فقط کمی خاطره در یادها ماند که اگر مشق نشود همین رنگ هم از بین خواهد رفت.

در قرن حاضر که با رنگ و روی غرب و تمدن آن آشنا شدیم آن را بسیار جالب پنداشتیم و و با استقبال از آن ، خود را به حقارت کشیدیم و آن گاه دچار تاراج و عقب ماندگی گشته و خجالت بر ما حکم فرما شد غافل از اینکه ریشه چنین برداشتی را نیافتیم و میراثمان به دست فراموشی سپرده شد . شاید وقت آن رسیده باشد که بیندیشیم چه باید بکنیم .

سخن این نیست که طب جدید را رها کنیم بلکه هدف نوعی همزیستی مسالمت آمیز بین این دو شیوه طبی است می خواهیم با طب سنتی ، طب جدید را تعدیل کنیم و مدعی همه کاره بودن طب سنتی نیستیم (۱) .

به تعبیر زیگفرید هونکه روشنایی علم و تمدن در غرب ناشی از انوار آفتابی است که از شرق تابیده است او در کتاب خود می نویسد : " ما تنها وارث یونان و رم نیستیم بلکه وارث جهان فکری اسلام نیز می باشیم که بی شک مغرب زمین مدیون آن است . . . اعراب (مسلمین) با تجربه ها و کاوشهای علمی خود آن مواد خام را که از یونان گرفته بودند دگرگون ساخته وضع جدیدی در علوم ایجاد کردند . در واقع آنها راه تجربه را در کاوشهای علمی ابتکار کردند (۲) .

جرجی زیدان می گوید " غربی ها تاریخ داروسازی را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که مسلمانها بنیانگذاران فن داروسازی هستند " (۳) .

علل خود باختگی (دوری از سنت) :

علت و علل خود باختگی شاید به عوامل زیادی وابسته است اما چند مورد پر اهمیت تر بیان می گردد (۱ و ۳ و ۴) .

۱. عدم باور کردن علوم به جامانده از دانشمندان سرزمین خودمان: به اشتباه فکر می کنیم که علوم باید از طریق کشورهای غربی و سایر ملل به ما برسد غافل از اینکه ما خود صاحب دانشی هستیم که فراموش شده است.

۲. قطع ارتباط ما با گذشته : آنچه به عنوان اکتشاف و ابداع به ما داده می شود صدها قبل توسط پزشکان مسلمان و ایرانی به جهان عرضه شده است .

۳. بازگو نکردن عقاید به نسل جدید : چه بسیار اندیشه هایی که که نشات گرفته از پزشکان قدیم این مرز و بوم است اما به نام یکی از پزشکان اروپایی معروف گشته است .

۴. تغییر محیط بیرونی زندگی : با پیشرفت تکنولوژی دنیای بیرون ما دچار تحول شده است که به اشتباه فرض می کنیم که بدن انسان نیز دچار تغییر شده در حالیکه بدن انسان همان جسم طبیعی است و

گیاهان مورد استفاده در طب سنتی همان ارزش قبل را دارد ، طبیعت با طبیعت سازگاری دارد.

۵. عدم خود باوری و خودکفایی : از لحاظ اقتصادی و اجتماعی وابسته به کشور های پیشرفته هستیم و در تهیه دارو وفرمول آن وابسته به علوم غرب هستیم .

۶. نگرش منفی به طب سنتی : وقتی مخالفان طب سنتی دلیل علمی نبودن آن را بیان می کنند و نام سنت بر آن می گذارند ، غافل هستیم که طب سنتی یکی از قربانیان خود باختگی است .

۷. فکر کردن به مسائل اقتصادی و سود آوری بیشتر : در بین سرمایه داران بزرگ و نمایندگان آنها در امر داروسازی افرادی وجود دارند که سود را بر سلامتی افراد ترجیح می دهند .

۸. عدم تطبیق دو مفهوم علوم نوین و سنتی : این عدم تطبیق باعث عدم درک دنیای مدرن در جوامع اسلامی است و به همین دلیل پذیرش مصداقهای تمایز این دو مفهوم با موانع پیچیده روان شناسی اجتماعی در جهان اسلام مواجه می شود .

بحث :

اهمیت طب ملی سنتی ایران :

عدم هیچگونه وابستگی به دنیای غرب و آمریکا که آرمان کشور ما می باشد در طب سنتی جلوه گر است و متدهای درمانی و داروهای مصرفی آن کاملاً تعریف شده است چون روشهای درمانی متنوع و کاربردی دارد. از طرفی دیگر با گسترش آن اشتغالزایی خود اکتفایی ایجاد خواهد شد و از خروج میلیون ها دلار ارز و سرمایه از کشور جلوگیری می کند

همچنین با این توانمندی قادر به جذب بیماران کلیه کشورهای جهان می شویم و ارز آوری مناسبی خواهد داشت. حتی می توان شعب مختلف در کشورهای مختلف دائر کرد (البته بعد از نتایج درمان و تحقیقات) و از بسیاری از روشهای درمانی مکمل و جایگزین در دنیا که معروفیت زیادی نیز پیدا کرده اند از جمله طب سوزنی ، هامیوپاتی ، یوگا ، طب Herbal و ... کامل تر و موثرتر می باشد .

باید خاطر نشان کرد که هزینه درمان آن به علت موجود بودن داروی آن در کشور بسیار پایین تر خواهد بود. شاید بتواند قابل رقابت با بسیاری از متدهای درمانی پر سرو صدای دنیای غرب باشد. در طب سنتی ، معالجه مرض بر اصل کلی نگرى است بر خلاف علم مدرن و کلاسیک برای اکثریت بیماریها "علت" مطرح می کند. سازگاری بسیار در بدن انسان نسبت به آن وجود دارد. و بالغ چند هزار سال تجربه شده است

پزشکان ایرانی در این طب مشهور هستند و درمانهای موثر آنان در کتب تاریخی دنیا وجود دارد .

ارکان این طب و علل مطرح شده برای بیماری و یا حتی اصول درمان در طول سالیان دراز تغییرات اندکی داشته است و قادر به درمان بسیاری از بیماریهای لاعلاج و صعب‌العلاج می‌باشد .

بقراط به عنوان یک استاد پیشکسوت تاریخ طب بخشی از اطلاعاتش را در حوزه پزشکی متاثر و برگرفته از دانش پزشکی مادها در غرب ایران می‌داند. همچنین جندی شاپور یکی از مرکز عمده پزشکی تاریخ طب است که در زمان شاپور اول تاسیس شده و حتی تا قرن دوم هجری ، به عنوان یک مرکز درمانی علمی معتبر شناخته می‌شده است.

از همه مهمتر این طب جایگاه ارزشمندی در نظرات ائمه (ع) و پیامبر (ص) دارد چون بسیاری از مسلمانان (شیعه و سنی) معتقد و تابع دستورات طب اسلامی می‌باشند و پیامبر اسلام در سخنان بسیاری ، مسلمانان را به مراعات بهداشت در بدن و در تمام شئون زندگی تشویق کرده است، (۲) و می‌دانیم که حدودیک چهارم جمعیت دنیا مسلمان می‌باشند.

طب سنتی بر طبیعت استوار است و و ذاتا امری ممکن است و احیای آن امری معقول و امکان پذیر است. با تفحص در تاریخ گذشته مشاهده می‌کنیم که طبیبان ، مردم و مدارس طب قدیم امر موهومی نیست چه بسا که طبیبان نامدار همیشه مورد تعقیب حکمرانان بوده اند (۱ و ۵) .

راهکار عملی و پیشنهادات (۱ و ۵) :

- ۱- از منابع علمی گذشته خود در زمینه طب و درمان که بصورت بسیار عمیق و گسترده و همه سو نگرانه نگاشته شده و قابلیت بهره برداری بسیار ساده و سازگار با فرهنگ ملی در آن مستتر است ، توجه کنیم .
- ۲- ضمن تامین بهداشت و سلامت جامعه زمینه ای را برای تولید علم فراهم سازیم .
- ۳- با نشر ایده های جدید در بخش بهداشت و درمان نظر دانشمندان جهان را به سوی منابع فرهنگی و دینی و ملی معطوف سازیم .
- ۴- هزینه های کلان و دارای عوارض فراوان درمانی را کاهش دهیم .
- ۵- زمینه مناسبی برای استقلال در بخش درمان و بهداشت و حتی صدور خدمت در بخش بهداشت و درمان فراهم سازیم .
- ۶- با توجه به بستر طبیعی و موقعیت جغرافیایی ویژه ایران با کشت دارو های گیاهی ، ایجاد اشتغال نماییم .
- ۷- از صدور ارز دارویی جلوگیری کرده و موجبات فروش و ارز آوری داروهای گیاهی را به مردم جهان فراهم آوریم .
- ۸- برای ارایه تئوری ها در مجامع علمی دنیا احتیاج به کار تحقیقاتی می باشد ، که این کار تحقیقاتی می بایست در ۲ شاخه کار خود را آغاز کنند: ۱- بررسی علل و مکانیسمهای موجود در نحوه تاثیر پذیری این روشها در درمان بیماران که فیزیوپاتولوژی بیماری و درمان نامیده می شود . ۲- انجام کار تحقیقاتی بر روی بیماری های شناخته شده در رشته های مختلف و ثبت نتایج بدست آمده و ارائه آمار تحقیقاتی قابل طرح در مجامع علمی دنیا .
- ۹- انجمنهای پزشکی تخصصی ایران گوش شنوا برای گزارش درمان بیماریهای مختلف توسط این روش طب داشته باشند و در این مسیر تشویق و هدایت شوند .
- ۱۰- جا برای مطرح کردن case های درمان شده به روش طب ملی سنتی ایران در نشریه های پزشکی داخلی وجود داشته باشند .
- ۱۱- هزینه و تاسیس انتشار یک نشریه اختصاصی در مورد طب ملی سنتی ایران تامین گردد که واقعاً جای آن در انبوه مجلات و هفته نامه و روزنامه های کشور خالی است .
- ۱۲- طرح مباحث ساده و پایه ای بهداشتی و طب اسلامی در کتب مدارس و کار ریشه ای از سطوح آموزش و پرورش و ایجاد درسی بنام طب اسلامی در مقاطع مختلف تحصیلی .
- ۱۳- آشنا کردن عموم با اساسی ترین رکن طب اسلامی که شناخت طبع و مزاج می باشد و ما معتقدیم یکی از جنبه های مهم خودشناسی مورد تاکید اسلام ،

در زمینه شناخت طبع و مزاج می باشد . از طریق برنامه های تلویزیونی و جراید و ...

۱۴- اصلاح تغذیه به عنوان یک ضرورت زندگی امروز که غذای سالم رکن سلامت جسم و روان می باشد و در گیر کردن صنایع غذایی و فرآورده های آرایشی و بهداشتی جهت تولید محصولات بر مبنای اصول و روش های علمی طب سنتی و اسلامی .

۱۵- تربیت دانش آموخته و اساتید حاذق در زمینه طب سنتی و اسلامی.

۱۶- اجرای دوره های کوتاه مدت فشرده و برنامه های بلند مدت آموزشی در دوره آموزش گروه های پزشکی ، داروسازی و پیراپزشکی . از همین اساتید موجود می توان شاگردان بسیاری را پرورش و مبدل به اساتید خلاق آینده و مجریان طرح بزرگ طب سنتی و اسلامی در کشور نمود.

۱۷- ایجاد کلینیک های تخصصی طب سنتی که به امر مشاوره و درمان بپردازند چون این نیاز در بین مردم احساس می گردد.

۱۸- ایجاد داروخانه های طب سنتی .

۱۹- شناخت افراد صاحب تجربه از طریق بررسی محلی و منطقه ای عطاری های شهر و کشور و دست یابی به نسخه های درمانی و تبدیل آن به فرمول های علمی.

۲۰- ارتباط تنگاتنگ کشور های اسلامی و تبادل تجارب در این زمینه و نشر علوم .

نتیجه گیری :

با توجه به سخن بنیانگذار جمهوری اسلامی امام خمینی که در سال ۱۳۵۸ فرمود " غرب همه چیزش استعماری است و طب غربی هم استعماری است" و همچنین یکی از سه رکن آبادانی و پیشرفت مملکت اسلامی طبق نظر امام علی ابن ابیطالب (ع) پزشک حاذق و دلسوز طب اسلامی است (در بیان حضرت علی (ع) امیری مقتدر و طبیبی حاذق و قاضی عادل سه رکن ترقی و سعادت یک جامعه اسلامی معرفی شده است) (۵) .

مطالعه آثار گذشتگان نکته ای را روشن می کند که با دقت در این آثار می توان ریشه بسیاری از تئوری های علمی را که بعداً از طریق تجربه به اثبات رسیده است به صورت ابتدایی و گاهی به شکل اشارات و یا طرح سوالی در کتب گذشتگان که محصول تجربه و دقت و هوش سرشار آنان بوده ، دید (۶) .

می توان دریافت که این سخنان چراغ راه روشنی پیش روی ما می گشاید که می تواند اساس و پایه یک مسیر طولانی و باعث شناخت فرصت ها و موانع رسیدن به هدف شود به عنوان مثال با توجه به مطالعه ای که در مورد طب سنتی ایران و نوع نگرش دانشجویان و دستیاران دانشگاه علوم پزشکی تهران انجام شده است ، نشان می دهد که نیمی از آنها به یادگیری طب سنتی تمایل

دارند و مشخص می شود که احیای آن ریشه در فرهنگ و زمینه مناسبی جهت مسئولین و متولیان آموزش پزشکی وجود دارد (۷).

به هر حال علیرغم آن سابقه در خشان علمی ، امروزه مصرف کننده دانش و اطلاعات و تکنولوژی هستیم که در تولید آن یا سهمی نداریم یا بسیار اندک است و در نتیجه در مقابل غرب که در حال حاضر پرچم دار علم و فن پزشکی است زانو زده و در بست تسلیم شده ایم . ولی ما باز هم می توانیم در توسعه دانش پزشکی در جهان نقشی داشته باشیم ، بنا به فرمایشات آقای دکتر ولایتی رئیس گروه طب سنتی و اسلامی " طب سنتی فقط طب نیست ، بلکه میراث عظیم تاریخی و تمدنی ماست " استعداد ، امکانات و ارتباطات تمان از نیاکان و گذشته گان ما کمتر نیست . آنچه نیاز داریم خود باوری ، بازگشت به اصالت ، همت ، تلاش ، توکل ، عزت نفس و دور بودن از قبول بی چون و چرای دانش غرب است .

به طور مثال عمل سنگ کلیه و مثانه از گذشته در ایران معمول بوده است و بوعلی در کتاب قانون آنرا عملی خطرناک معرفی کرده است . جراحی سرطان پستان تقریباً نزدیک به به روش امروزی متداول بوده است . بوعلی از انتشار آن پس از عمل نیز گفتگو کرده است . استعمال گچ در درمان شکستگی و دوختن روده نیز رواج داشته است. پس کتب این دانشمندان ایرانی را که تنها مفاخر ملی ما هستند بدور افکندن و خود را از خواندن یک بار آنها بی نیاز دانستن تنبلی و غفلت می باشد (۵۱).

جای بسی خوشبختی است که این حرکت در سطح وزارتخانه و دانشگاه ها شروع شده است و امیدواریم که شاهد پیشرفت علمی روزافزون ان باشیم.

منابع :

- ۱- حداد عادل ، غلامعلی . " دفاع از طب سنتی " مجموعه مقالات درباره طب سنتی ایران ، موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی ، تهران ۱۳۶۲ ، صفحه ۲۷-۵ .
- ۲- مستغفری ، ابوالعباس ، خلیلی ، محمد . " طب النبى و طب الصادق " . ترجمه یعقوب مراغی . انتشارات مومنین. قم ۱۳۸۱ ، صفحه ۱۷-۱۱ .
- ۳- چغمینی ، محمود بن محمد بن عمر. " قانونچه در طب " ، ترجمه و تحشیه دکتر محمد تقی میر ، استاد جراحی دانشگاه شیراز ، تهران : دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران ، ۱۳۸۵ ، چاپ سوم ، صفحات پیشگفتار ناشر و آغاز سخن .
- 4- Golshani M. " How to make sense of Islamic Science " , American Journal of Islamic Science,17 , No.3 , 1-12.
- ۵- موسسه تحقیقات حجامت ایران . " کار بردی سازی طب اسلامی و طب سنتی ایرانی در نظام بهداشت و درمان کشور" . مجلد اول ؛ گونه ۱ ؛ تابستان ۱۳۸۴ ، صفحات ۵-۱ .
- ۶- رازی ، محمد بن ذکریا . " المنصوری فی الطب " . پژوهش و گزاره های حازم بکری صدیقی . پژوهش و برگردان محمد ابراهیم ذاکر. تهران : دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران ، ۱۳۸۶ ، صفحات ۲۶-۲۵ .
- ۷- هرات ، نقیبی ؛ جلالی ، ناهید ؛ زرافشار ، مهناز ؛ و همکاران. " طب سنتی ایران و نوع نگرش دانشجویان و دستیاران پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران نسبت به آن " . مجله اخلاق و تاریخ پزشکی . سال اول دوره ۱ ، شماره ۳ ، تابستان ۸۷ .